

K A L Y I B A A H O L A T Y N O N

Irta: IVAN OLBRACHT

Ivan Olbracht, a kiváló cseh író, mint annyi társa, szintén ellátogatott Kárpátaljára. Am regényében, **Nikola Suhaj**, a rabló-ban nem pusztá exotikumot adott, de megmutatta, hogy a tehetetlen ruszin nép hogyan lázadt a Suhajok személyében az elnyomás ellen. A védekezésnek csak erre a módjára jöttek rá. Az itt közölt fejezetben azt mutatja meg Olbracht, hogy hogyan lett mondává Suhaj története, hogyan nagyította fel a nép képzelete emberfölöttivé Suhaj alakját s hogyan él még ma is a nép tudatában.

Midőn az elbeszélés írója Nikola Suhaj otthonában megtudta e *sért-hetetlen* ember történeteit, ki a gazdagoktól mindent elvett, hogy a szegényeknek adja, — s aki soha senkit meg nem ölt, hacsak nem önvédelemből, vagy igazságos bosszúból, — igazán nem volt oka annyi komoly és szavahiheő ember bizonygatása után kétségbe vonni, hogy Suhaj sebezhetetlenségét egy zöld galy okozta: azt lobogtatva hajtotta el a csendőrgolyókat, mint gazda a juliusi napon rajzó méheket.

Mert a hegyektől tűzbedobásra szánt papir módjára összegyűrt erdőknek e vidékén még olyan történetek élnek, melyeken csak azért nevetünk könnyedén, mert ilyesmik nálunk már évszázadok óta nem történnek. Az egymásonfekvő hegyek és egymást követő szakadékok e vidékén, hol az őserdők korhadó árnyaiban források születnek és ősrégi jávorok hálnak el, akadnak mindmáig olyan elvarázsolt helyek, ahol még sem szarvas, sem medve, sem ember nem járt. A reggeli ködök sávjai, melyek nagy igyekezettel kusznak fel a fenyők koronáin a hegyekbe, kísérei a megfagyottaknak s a szűk völgyek felett úszó felhők nyitott száju rossz kutyák, melyek a hegy mögött gyülekeznek, hogy megtámadjanak valakit. Lent, a folyók keskeny völgyeiben, a kukoricamezőktől zöldelő és a napraforgó virágaitól sárguló falvakban farkasemberek élnek, akik este, szürkület után, egy tuskót átugorva, emberekből farkasokká vedlenek és reggelre ismét farkasokból emberekké; holdas éjeken erre ifjú boszorkák lovagolnak, alvó férjeiket változtatva lovakká s a varázslónőket nem kell hetedhétországban túl keresni, hanem a rosszakat a legelőkön lehet megtalálni, ahogy három állati lábnyomra hintenek sót, hogy a tehenek ne adjanak tejet, — a jókat meg akármikor meg lehet látogatni kunyhóikban és elhívni őket tilolójuk mellől, hogy ráolvassanak a kigyómarásra, vagy kilenc növény főzetének fürdőjével csináljanak erőset a beteges gyermekből.

Itt még él az Isten. Az őserdők fojtó csendjében él még a föld öreg Istene, aki körülöleli a hegyeket és völgyeket, játszogat a medvékkel a sűrűben, cirógatja a nyájtól megszökött tehénkéket és szereti a pásztrok túlkölését, ahogy este a marhát hívják össze. Öreg fák koronájába lehel, tenyeréből iszik a forrásoknál, éjjeli tüzekkel világít a legelőkön, zizegve remegteti a kukoricamezők leveleit és a napraforgó sárga tányérával integet. Az ősi pogány Isten ez; megtagad minden közösséget azal a büszkén kérkedő Istennel, aki aranyban és selyemben lakik az ikonosztázok színes falai mögött, meg azzal a barátságtalan öreggel, aki a zsinagógákban tóratartók kopott függönykéi mögé rejtőzik.

De ez a dolog Suhaj zöld ágacsájával mégsem igaz. „Nem, — mondta nékem a hولاتyni polonina pásztora, — az emberek ugyan úgy beszélnek, de másképp történt.“

S amint fűzfaágra szúrva, galambgombát sütött a lángon, elmesél-

te nekem azt a sorsdöntő eseményt, amely megszabta Nikola Suhaj, a rabló életét. Ezt az esetet még érdekesebb téli estéken, kunyhókban, tölgyfatuskók lángjánál elmesélni, mint a zöld ágacskáról szólót. Még érdekesebb! Mert ez az egyetlen szó, amit erre jogosan lehet mondani, bár a jelentős ámulás és a csoda előtolakszanak. De ezek a kifejezések a keresztény szokásból erednek és kivételes dolgot jelentenek, meg olyat, amin csodálkozni kell. Itt viszont kivételes dolgok nem történnek és semmin sem kell csodálkozni. Hogy júliusban érik a gabona és augusztusban a len, ugyanúgy köztudomású dolgok, mint az, hogy a kukoricában jó tündérek élnek és a mocsaras patakoknál rossz vizisellők; hogy az ember vizbefúl, ha faúsztatásnál a tutajról beleesik a megáradt Tereblyára, — ugyanolyan természetes, mint az, hogy aki arra a helyre lép, ahová varázslónő öntötte növényeiből készült piszkos folyadékának maradékát, megőrül.

A holatyni pásztor magasan az esti ég felé lángoló tűz mellett, marhapásztorok körében kezdte mesélni Nikola Suhaj történetét. De be nem fejezhette, mert lassú nedves eső eredt meg, amilyen július elején esni szokott. A kalyiba sötétjében, a szénán fejezte be aztán. A pásztorok elszívták dohányukat hegyes, rézkupakú pipájukból, álmukban mélyen lélegzetek, a tetőn dobolt az eső és a fakarámban a marha aludt, hol egyik, hol másik sarokból gyönges csengés hallatszott. Gyönges és finom, ahogy az ér elfolyik a kavicsok között: ahogy az állatok időnkint álmukban megmozgatják fejüket és ahogy nyakukon a kolomp lelke csendesen a fém-falhoz ütődik. Ez a különös hang adta meg az egész éjszaka színezetét, mert azt a látszatot keltette, mintha valaki egyik sarokból a másikba kúszik, titkon hallgatózik és csendesen koppint helyeslően.

Ez tehát a sebezhetetlen Suhaj macbethi története, Nikola Suhajé, a rablóé, aki a gazdagoktól mindent elvett, hogy a szegényeknek adja s aki soha senkit meg nem ölt, hacsak nem önvédelemből, vagy igazságos bosszúból. Mert ezek az erényei az egész világ minden lázadójának azokban az országokban, ahol még tudják szeretni a rablókat és nemzeti hősként tisztelni őket.

*

A háborúban történt, ismeretlen helyen, nem messze a fronttól, ahol hetekig kóborolnak a lógósok, elrejtőznek a járőrök előtt és az ötvenkettes ezred embereinek azt hazudják, hogy a huszonhatost keresik, — a huszonhatosoknak meg azt, hogy a nyolcvanötöst, a balassagyarmatit. Ezekhez tartozott Suhaj is, meg barátja, az erdélyi Német, foglalkozására nézve gépész.

Annak idején mindketten valami öreg orosz anyó kunyhójában rejtőztek. Az anyóka csúf volt és sárral tapasztott kunyhója a síkságból hirtelen kiemelkedő kupachoz hasonlított, vagy még inkább hegyes kalaphoz, amely alá tisztátalan tojást rejtettek: abból ugyan semmi értelmes nem bujik elő. Két lánya volt, mind a kettő buta, hosszúhajjú, lábuk bolhacsipésekkel tele. De egyedül voltak. Mivel a katonák keveset elmélkednek a szépségről, de annál többet gondolnak azzal, hogy hogy lehetne két gránátrobbanás között a legjobban elszórakozni, kikezdtek a lányokkal. Velük mentek tehenet legeltetni, meg fáért az égererdőbe és éjjel utánuk másztak a padlásra.

— Te ruszin, — mondta egyszer vacsora közben Suhajnak az anyó, — te országodnak híres embere leszel, a katonaság és a generálisok félni fognak tőled, — közben a közös tálból savanyú ugorkakarikákat szedgetett hagymával és úgy mondta ezt, mintha a kerítésről beszélne, vagy a tető zsupjáról. — Azt akarom, hogy elvedd Vaszja lányomat.

Vaku'j meg, gondolta Suhaj, mindent tud tehát; ez bosszantó. „Hát még mit nem?!“ Aztán utolsó reménységébe kapaszkodva: — és ha holnap agyonlőnek?

Az anyóka nem felelt.

— Belőled pedig, Német, — szölt, mikor lenyelte a falatot, — országodnak leggazdagabb embere lesz. Azt akarom, hogy elvedd Jevka lányom.

— Na! — mondta Német. — Csak élve kerüljek ki mindeből. — Rajta is látszott, hogy úgy esik néki az ilyen beszéd, mintha a fogát húznák.

A katonáknak persze eszük ágában sem volt elvenni a lányokat. Niko'la már akkor is Erzsikét szerette és Németnek is maradt otthon babája. Csak lógni akartak, jól érezni magukat s az anyó — ime — valamit tervezett ellenük.

Egyszerre igen kellemetlenül érezték magukat a vacsoránál. Jevka tele szájjal ugorkát rágott hagymával és Vaszja a fakanál fogójával nyakszirtjét vakarta, a kontya alatt valami tetűt kergetve.

— De ha becsaptatok, ezerszer jaj néktek, — mondta az öreganyó és ez az átok annál undokabb volt, mert mintegy mellékesen mondotta és az öregasszony szemei közben a katonákon keresztül a gerendára szegeződtek.

— Micsoda? — morgott Német, de csak azért, mert illett, hogy valami ilyenfélét mondjon.

De Suhajt ez a csend és az estéli szürkület különösen érintette. Mintha messze innen, otthona felett valaki kivágta volna a légkör egy darabját és elhozta volna ide, a szalmatetejű kunyhó fölé. S otthon egy darab légüres tér maradt, elvarázsolt hely az őserdőben, ahol hiába bolyong majd a medve, a szarvas, meg az ember. Világosan érezte a korhadás és a gyanta illatát, ahogy behatolt ide a csenddel és szürkülettel a kis ablakokon át.

— Adjátok ide a sajkátokat! — mondta az anyó.

Elment valahova a katonasajkákkal és valami kotyvalékot hozott bennük vissza.

— Igyátok ezt ki!

Nem volt az sem keserű, sem édes, se jó, se rossz.

— Most semmiféle golyó sem talál benneteket, sem puska, sem pisztoly, sem gépfegyver, sem ágyúgolyó.

Olyan volt az egész, mint valami szertartás. Nikolának kicsit borzongott a háta.

Aznap este korán feküdtek le és éjjel nem másztak fel a padlásra a lányokhoz. De elalvás előtt sokáig beszélgettek a csűrben, a szénán.

Micsoda örültség! Német bosszankodott. Tán komolyan azt hiszi, hogy beugranak ilyen butaságnak? Mesélje ezt a buta anyóknak, olyanoknak, mint ő, de ne öreg katonáknak. Csak magára haragszik; hagyta, hogy meglepje ez a véletlen eset és nem mondta meg a véleményét az anyónak, no és hogy megitta azt a moslékot. Meg kell adni, hogy igazán bosszankodott, annak ellenére, vagy talán épp azért, mert valahol bent egy hang bántotta, amely azt igyekezett sugalni néki, hogy mégis csak jó lenne, ha igaz lenne.

— Szökjünk meg! — mondta Suhaj.

No jó! Pár nap múlva ki is kerülhetnek innen! Kell is nekik az anya!

De a néhány nap hosszúra nyúlt. Itt béke és nyugalom honolt. Mintha ezer mértföldnyire és száz évnnyire lettek volna a háborútól. Ide

egész idő alatt senki sem jött és nekik nem akarózt visszamenni az orosz gépfegyverek ugatásához, meg az orosz srapnellek fellobbanásaihoz. A biztos, mindenek felett értékes nyugalom megérte nekik a rossz lelkiismeretet. Jártak megint a lányokkal tehenet legeltetni és az éger-erdőkbe rőzséért.

De egy reggel már korán kint voltak az udvaron. Nikola az anyónak fenyőgalyakat vágott és hasogatott a kecskelábon. Német a földön ült, a fonott kerítésnek támaszkodva és szájharmonikázott. A kunyhóból az anyó lépett ki. Létrát támasztott a kiscsúrhöz és valamiért a tető alá mászott. Hirtelen szél kerekedett, az anyónak ép' a szoknyája alá fújt és egészen lemeztelenítette. S ekkor valami igen különös túnt elő: az anyó farsontja megnyúlt volt és szőrrel benőtt. Mint a kecske farka.

Német, a buta Német, aki csak gépeit ismeri, meg számocskáit, semmit sem tud és mit sem hisz, harsány nevetésben tört ki.

De Suhaj meghökken. Mert Nikola Suhaj kárpátaljai volt. És ott még él az Isten. Nikola Olexa Dovbus vidékéről való. A híres Dovbus Olexa vidékéről, aki hét évig hétszáz társával küzdött a környéken, aki a gazdagoktól mindent elvett, hogy a szegényeknek adja és csak olyan ezüst golyóval volt sebezhető, amelyet tavaszi buzaszemek közé rejtettek és fölötte tizenkét misét mondtak. Nikola Suhaj rögtön tudta, hogy előtte a létrán boszorkány áll. Varázslónő.

— Bajt okoz nekünk. Öljük meg! — sugta.

— Ugyan, miért? — legyintett Német.

De a katonáknak egy vénasszony élete nem sokat számít. Eleget öldösték egymást és legyilkolt társat is túlsokat láttak. Miért ne tegyen valamit bajtársa kedvére? Különösen, ha még elintézetlen számlája van az anyóval, mert büntetlenül támadt az ő emberi esze ellen?

Mikor másnap a csűrbe igyekezett, lebunkózták és elszöktek.

Egyideig még a környéken kóboroltak.

Aztán visszatértek ezredükhöz. A nyolevanötöshöz, a balassagyarmatükhöz.

Újból lövöldöztek, újból hordták a sebesülteket a kötözőhelyre és a holtakat a gödrökbe, érezték a lövészárkok perzselt szagát és megint összeszorult a gyomruk az éhségtől. És megint vágytak, mint minden rendes katona, valami tiszta seb után, amely nem sebesítené meg nagyon őket és ha nem is haza, de legalább néhány hónapra a front mögé segítené őket. Hogy élt valahol egy vénasszony és valami Jevka meg Vaszja, arra már rég nem gondoltak.

Történt egyszer, hogy véletlenül ép' ők ketten mentek, mint járőrök, egy öreg tölgyfaerdőn át. Háromszor huszonnégy órával voltak a forró nap után. Teljes négy óráig bögték az ágyuk, minden egyetlen fehér homálya volt a füstnek és felkavart pornak; benne tüzek villámlottak, — az orosz gyalogság három rohama és egy ellentámadás, hullák székérszámra, s mikor mindennek vége volt, fellélegzeni sem volt idejük, hogy ép bőrrel menekültek meg. Most, három napi csend után nyugtalanság odaát és készülődés a saját táborban azt mutatták, hogy a tánc kezdődik újból. Talán el kellene rejtőzni? De hová? Megszökni? A lövészárokból már nem lehet. És fogságba? Egy világért sem!

— Te Suhaj, — szólta Német, amint a ritka fatörzsek közt lépkedtek, miközben kinyújtotta balkezét, tenyérrel felfelé emelte, aztán visszafordította, — torkig vagyok már az egésszel. Nem lónél meg engem? — Ilyesmivel bajtárshoz kell fordulni, az ember maga nehezen tudja megcsinálni, legfeljebb egy darab kenyeren keresztül; az elfogja a puszkaporszemeket, amelyek különben megégetnék a seb szélét és hadbíró-ság elé juttatnák.

— Akarod?

— Igen.

Suhaj belegyezően bólintott.

Német kézfejét egy tölgyfa törzsére fektette; fehér tenyere úgy nézett ki, mint a papircéltábla, amibe az iskolában tanulnak lőni a katonák.

Suhaj néhány lépésnyire félreállott. Célzott. A lövés eldőrdült.

Baaaa! bőgte el magát a felijesztett tölgyerdő. A törzsek gyorsan dobálták a vörösén felvillanó lövést, amíg a síkságba dobták ki; ott elhallgatott.

A katonák kicsit megzavarodva néztek egymásra.

Ugyan mi történt?...

A lövés nem talált.

— Mit csinálsz, te? — bosszankodott Német és csodálkozott.

De Suhaj nem válaszolt. Mert valami nagy dolog történt ekkor a földön. Valami, aminek neve sem volt. Mert ez más világból való volt. Körül minden elcsendesült, mint a halál érintésére és a dolgok elvesztették színüket. Nikola Suhajt nagy rettegés fogta el.

— Próbáld mégegyszer! Gyere közelebb!

Ugyan mi jelent meg előtte? A halál? A sors? Isten?

— Ne bolondulj! Lőjj!

Ez a hang — mintha a föld alól jönne, mintha a távoli lövészárkokból. És a társa tenyere — mintha szörnyen fehér papír céltábla lenne. Olyan fehér, hogy ilyen félelmetes fehérségről senki sem hallott.

Suhaj mintegy álmában arcához emelte fegyverét. Jó lövő volt; akármelyik brigádnál legfeljebb egy-kettő akad ilyen. Az őrnagy egyszer koronákat dobált neki a levegőbe s ő lelődözte azokat.

Meghúzta a ravaszt.

Hallotta, ahogy nagy távolban elhalt a lövés.

Valahol Kolocsava, Krászný fölött az ő otthonában vihar volt készülőben.

— Mit csinálsz, te barom? — dühösködött a társa, tiszta tenyerét vizsgálva. — Nem tudsz célozni? Hülye, hiszen gyanus lesz, hogy annyi lövést hallanak innen!

Suhaj nem felelt. Vállára vetette a puska szíjját és elindult.

Német utána szidalmakat mormolva.

Aztán Suhaj hirtelen visszafordult. Sápadt volt, de szeme fénylett és hangja parancsoló volt.

— No most te!

— Én — téged? — mondta Német. — Hát, — miattam?

— De ne menj messzire!

— Hová célozzak?

— Elég, állj meg! A mellembé.

— Órült!

— Nem a mellembé, a fejembe!

— Szamár!

Világos, hogy bajtársunknak nem lövünk a mellébe, sem a fejébe, de a katona vállba célzott, pontosan és tizenkét lépésről. És ilyen távolságról nem lehet elvéteni.

A tölgyek ismét felkiáltottak a lövésre.

Suhaj nyugodtan állt a hatalmas törzsnél s valahová, a bajtársán túlra nézett, mintha mindez őt nem is érintené, mintha egészen másra gondolna.

— Hát ez mi? — kérdezte megrökönyödve Német és ő is elsápadt egy kicsit. Megfordította kezében a puskát és a ravaszt vizsgálgatta.

— Gyere, menjünk! — szólta Suhaj.

Továbbhaladtak a tölgyesben; az öreg törzsek messze voltak egymástól s közöttük sok fény volt, — zöld alulról és kék felülről. És ez volt a csodálatos: más erdő volt ez, mint egy pillanattal előbb. A nap már nyugat felé haladt, de újra felragyogott. A kérgek ráncai világosabbak voltak, a levelek zöldje friss és a lépések úgy borultak a mohába, mint soha azelőtt. És ha megszólalt lábuk alatt egy keményebb tölgygalyacska, — hang, melytől egy pillanattal előbb még féltek, — világosan és vidáman csengett. Az ellenség messze volt. De volt-e egyáltalában valami ellenség? És volt-e valami háború?

Hosszú negyedórakig hallgatva mentek egymás mellett. Csak este felé, már lenn a síkságon, mikor a lövészárkokhoz közeledtek, mondta Német:

— Te hiszel ilyen esztelenségben?

Hangja éles akart lenni, de egy kicsit fátyolos volt.

Suhaj mintha nem is hallotta volna.

Aztán megint hosszú hetekig éltek az undok életet a lövészárkokban, táborokban. S amíg a többi katona a röplő gránátok után nézve, ilyesmit gondolt: „Ha a gránát abba a nagy mezőbe csap bele, a vékony körtefa mögé, akkor élve kerülök ki a háborúból“... ,mert tovább gondolni nem is mertek, ők ketten különös esettel szívükben éltek, melyről soha nem beszéltek. Suhaj azért, mert nem kellett beszélni. Német pedig félt, hogy hazudnia kellene magának és bajtársának.

Aztán elváltak és soha életükben nem látták egymást viszont. Németet a telefonhoz rendelték, a századot felváltották, hátra mentek, majd ismét előre új állásokba, ahogy az már a háborúban történni szokott és ahogy az emberek egymást el szokták veszteni.

De Suhaj felesége, Erzsike, Péter, öregapja és apósa, Dracs Ivan, akik sok üldözésbe kószoltak bele, meg minden barátja, ha ugyan tizenegy év után nem szégyenlik bevallani kapcsolataikat Nikolával, — bizonyítják mindenkinek, hogy ő gyakran emlékezett Németre és sokszor mondta, hogy szeretne vele még egyszer az életben találkozni.

*

Valahogyan így mesélte a pásztor a Holatyn alatti kalyibában.

Bizonyosan tudta már Suhaj életének eredményét, mikor mindezt elmondotta, de ez a mese semmivel sem kevésbé tanulságos, mint azok a történetek, melyek Achillesról, Siegfriedről, Macbethről és Olexa Dobusról, — vagy hogy is hívják mindazokat, akiket a sors sújtott, — szóltak. Mert, ha nem is akarunk olyan elvont fogalomról beszélni, mint a halhatatlanság: a sebezhetetlenség után mindnyájan vágyódnak. De az ördög mindig talál valamilyen ösvényt, amelyen még a jóslásokkal és hittal körülzárt emberhez is betör és annyira szétrugja és szétszórja őket, hogy hirmondó sem marad belőlük.

ABESSZINIA MUSSOLINI VÁLTOZASAI TÜKRÉBEN: „Gróf Bonain-Logare megbízottja kijelenti ezután, hogy Abessziniának a Népszövetség tagállamai sorába való felvétele annál inkább értékes megtisztelést jelent a Népszövetségnek, mert egy olyan távoli nemzetből jön, amely eddig távortartotta magát a nagy nemzetközi mozgalmaktól, csodálatraméltó szilárdságával azonban s hitének és nemzeti karakterének századokon keresztül való megőrzésével megszerezte mindazokat a nemesi címeket, amelyeket innen méltánylással kell tekinteni“. (Az 1923 szeptember 20-án tartott Népszövetségi ülés jegyzőkönyvéből.)

„A Népszövetség különben is nagyon meggyöngyült ügye nem azonosítható egy afrikai tagállam ügyével, amelynek tulajdonképpen nem is volna szabad a Népszövetségbe tartoznia.“ (Tribuna, 1935 július 10. Vezércikk.)